

บทที่ 1

บทนำ

ที่มา และความสำคัญของปัญหา

1. ไทลื้อคือใคร

ไทลื้อคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงเรียกว่า เมืองลื้อ ยังเป็นปัญหาที่ไม่กระจ่าง เจีย แชน จอง นักวิจัยชาวยุโรปอ้างถึงตำนานปฐมกษัตริย์พรหมสร้างโลกของลัทธิขงจื๊อว่า “ในสมัยโบราณ” ไทลื้อได้อพยพจากเมืองลื้อหลวง ซึ่งอยู่ทางเหนือลงมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองลื้อใหม่ คือเมืองเชียงรุ่งในปัจจุบัน แต่ยังไม่อาจค้นพบได้ว่า เมืองลื้อหลวงอยู่ที่ไหน

จากข้อความนี้ เราพอสันนิษฐานได้ว่า คำว่า ลื้อ เป็นชื่อเมืองใดเมืองหนึ่งในยุคนานาชาติไทยได้สร้างเมืองมาแล้วตั้งชื่อเมืองของตนว่า “เมืองลื้อ” คำว่า ลื้อ นี้อาจเป็นชื่อแม่น้ำหรือสถานที่สักแห่งหนึ่ง ซึ่งคนเผ่าไทยมีคตินิยมนำมาตั้งชื่อเป็นมงคลนาม กลุ่มคนชาติไทยที่อาศัยอยู่ในเมืองลื้อจึงถูกเรียกว่า ไทลื้อหรือชาวไทลื้อเหมือนอย่างที่เราเรียกประชากรของอำเภอเชียงม่วนเรียกประชากรอำเภอเชียงคำว่า ชาวเชียงคำ ตามภาษาพูดที่ใช้ในชีวิตประจำวันแต่คนไทยกลุ่มใดเล่าที่สร้างเมืองลื้อ อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ กล่าวว่า ไทยน้อยได้แยกออกเป็นสองกลุ่มคือพวกไทลาว ได้แก่พวกที่มาตั้งหลักแหล่งในอาณาบริเวณปากตะวันตกของแม่น้ำโขงฝั่งประเทศลาว กลุ่มที่สองพวกไทลื้อหรือไทเมือง คือพวกที่มาตั้งหลักแหล่งทางปากตะวันตกของแม่น้ำโขง ฝั่งประเทศไทย ใช้คำว่า “ไทลื้อหรือไทเมือง” แสดงว่าไทลื้อกับไทเมืองคือคนกลุ่มเดียวกัน โดยนัยนี้ก็แสดงว่า กลุ่มไทเมืองและพระเจ้าสิงหนวัติก็คือไทลื้อนั่นเอง ที่เรียกว่าไทลื้อเพราะไปสร้างเมืองลื้อ (หลวง) เป็นถิ่นอาศัยแห่งใหม่ จึงได้ชื่อใหม่ตามชื่อเมืองในยุคนานาชาติภายใต้การปกครองของจีน ไทเมืองกลุ่มหนึ่ง คงช่วยกันฟื้นฟูสร้างบ้านเมืองขึ้นมาใหม่เรียกชื่อว่า เมืองลื้อและน่าจะเป็นเมืองค่อนข้างใหญ่ เพราะใช้คำว่า ลื้อหลวง

ต่อมาคำแดง ได้นำไทลื้อกลุ่มหนึ่งจากเมืองลือหลวง เดินทางมุ่งลงใต้ ใช้เวลาเดินทางอพยพถึงสองปี มายังริมแม่น้ำแห่งหนึ่ง จึงสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นเป็น “เมืองลือใหม่” ปัจจุบันคือเมืองเชียงรุ่ง แต่อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่ เจีย แยน จอง นำมาเสนอไว้ แสดงว่า “ลือ” ในครั้งแรกเป็นชื่อเมือง เมื่อชนชาติไทยกลุ่มหนึ่งไปตั้งถิ่นฐานในเมืองลือ จึงได้ชื่อว่า “ไทลือ”

2. ความเป็นมาของไทลือ

ประวัติศาสตร์ในระยะเริ่มแรกของสิบสองปันนา มีปรากฏในหนังสือประเภทพงศาวดารตำนานเก่าหลายเล่ม เช่น พงศาวดารเหนือ พงศาวดารล้านช้าง พงศาวดารไทยใหญ่เมืองมหาหลวง พงศาวดารแสนหวี ตำนานเมืองเงินยาง เชียงแสน เป็นต้น ดินแดนสิบสองปันนา เป็นดินแดนชายแดนทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานในประเทศจีน ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์อยู่เส้นละติจูดที่ 21 10 กับ 23 40 เหนือระหว่างลองจิจูด 99 55 กับ 101 50 ตะวันออก

อาณาเขตทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จรดแขวงพงสาตี และแขวงน้ำทาประเทศลาวทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ จรดดินแดนเมืองเชียงตุง ราชอาณาจักรของสหภาพพม่า มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 25,000 ตารางกิโลเมตร สิบสองปันนาประกอบด้วยเมืองใหญ่น้อยประมาณ 30 เมือง เมืองที่สำคัญที่สุดคือเป็นเมืองหลวงของสิบสองปันนาคือ เชียงรุ่ง ซึ่งแต่เดิมเมืองต่าง ๆ ในสิบสองปันนาจะมีสภาพเป็นเมืองอิสระ ต่อมาจึงค่อยมารวมกันเป็นสิบสองปันนา ยังไม่มีหลักฐานใดยืนยันแน่ชัดว่า คำว่า “สิบสองปันนา” เกิดขึ้นเมื่อใด จากหนังสือตำนาน เมืองลือ ได้กล่าวว่า ท้าวอินทร์เมืองซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าแสนหวีฟ้า องค์ที่ 24 ได้แบ่งหัวเมืองต่าง ๆ 30 หัวเมือง ออกเป็น 12 กลุ่ม เพื่อความสะดวกในการเก็บเงิน เก็บข้อ่นส่วย (เงินหัวเรือน) เมืองแต่ละกลุ่มมีจำนวนเมืองไม่เท่ากัน บางกลุ่มมีเพียง 1 หัวเมือง บางกลุ่มมีจำนวน 2-3 หัวเมือง บางกลุ่มมีถึง 5 หัวเมือง

ใน พ.ศ. 2438 เมืองอุเหนือ เมืองอุใต้ ได้ตกเป็นของฝรั่งเศส ในคราวแบ่งเขตแดนระหว่างจีน (สมัยราชวงศ์ในรัชกาลพระเจ้ากวงซี) และฝรั่งเศส เมืองในสิบสองปันนาจึงเหลือ 28 เมือง เมื่อเมืองอุเหนือ เมืองอุใต้ ได้ตกเป็นของฝรั่งเศสก็มีการแบ่งกลุ่มสิบสองปันนาใหม่ให้ครบสิบสองปันนาเช่นเดิม

ลักษณะการแบ่งหัวเมืองเป็นปันนาเช่นนี้ เป็นวิธีการเดียวกันกับการแบ่งเขตการปกครองในสังคมล้านนาอันเป็นสังคมเกษตรกรรม การแบ่งเขตการปกครองตามลักษณะ “ปันนา” หรือ “พัฒนา” จะสะดวกต่อการควบคุมประชากรและการผลิต ทั้งนี้ โดยให้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ระดับชั้น เช่น ขุนนายฝ่าย หมื่นสามนา ฯลฯ เป็นต้น ในบรรดาเมืองทั้ง 30 หัวเมือง เชียงรุ่งเป็นเมืองที่สำคัญที่สุด เป็นเสมือนเมืองหลวง เป็นเมืองที่ประทับของกษัตริย์เชียงรุ่ง กษัตริย์ของเชียงรุ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจ้าแสนหวีฟ้า (ไสว เชื้อสะฮาด, 2538:18-21)

ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะคล้ายกับชาวไทยยวน หรือที่มีชื่อเรียกตนเองว่า “คนเมือง” ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านนา แต่เดิมชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นฐานอยู่ในเขตอาณาจักรสิบสองปันนาที่มีความเป็นมา กว่าหนึ่งพันปี มีกษัตริย์ปกครองสืบมากกว่า 42 พระองค์ก่อนเป็นส่วนหนึ่งของจีน ซึ่งการที่สามารถสืบทอดราชวงศ์ปกครองอาณาจักรยาวนานนี้เป็นผลมาจากการที่อาณาจักรสิบสองปันนายอมอ่อนน้อมต่อทั้งจีน พม่า และล้านนา โดยส่งบรรณาการให้ทั้งสามอาณาจักรโดยตลอด หากกล่าวถึงศักราชที่เริ่มสร้างบ้านสร้างเมืองแล้วยังคงไม่มีหลักฐานชิ้นใดที่ยืนยันถึงศักราชก่อตั้งราชอาณาจักร แต่หากมองจากปฐมกษัตริย์ ที่อ้างว่าเป็นขุนเจือง กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ทั้งอาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรล้านนา ต่างอ้างว่าเป็นต้นราชวงศ์ที่กษัตริย์คนสืบเชื้อสาย การก่อตั้งอาณาจักรสิบสองปันนาก็น่าจะอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 เนื่องจากกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์นี้ตามตำนาน กล่าวว่าประสูติในปี พ.ศ.1642 และสิ้นพระชนชีพในที่สนามรบ เมื่อปี พ.ศ.1719 ในขณะที่ยกกองทัพไปตีขอม (ฉริตสร ชีรทีป, 2543: 14) สิบสองปันนาเป็นพื้นที่สูงและป่าเขาประมาณ 95.1 เปอร์เซ็นต์ ยอดเขาที่สูงที่สุดคือ ยอดเขากองหมิง สูงถึง 2,300 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญ ที่ไหลผ่านเป็นระยะทางยาวถึง 158 กิโลเมตร มีสาขาแยกออกไปหลายสาขาเป็นแม่น้ำขนาดเล็กที่ให้ความอุดมสมบูรณ์กับพื้นที่สองฟากฝั่งของแม่น้ำนั้นๆ มีที่ราบหุบเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์พอที่จะทำการเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐานอยู่ประมาณ 24 แห่ง เป็นเนื้อที่เพียง 4.9 เปอร์เซ็นต์ ของเนื้อที่ทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2538: 133-134) คำว่าสิบสองปันนาไม่ได้หมายถึง 12 เมือง แต่หมายถึงพื้นที่นาหลายๆเมืองรวมกันเข้าเป็น 1 ปันนา จำนวนรวมกันทั้งหมด 12 ปันนา ตามตำนานเมืองลื้อได้แบ่งหัวเมืองต่างๆ รวม 32 เมือง เป็น 12 กลุ่ม เพื่อความสะดวกในการเก็บภาษี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2527) เดิมสิบสองปันนามีอาณาเขตกว้างกว่าปัจจุบันมาก แต่ถูกฝรั่งเศสยึดเอาดินแดนบางส่วนทางใต้ไปรวมกับอาณานิคมของตนในประเทศลาวตั้งนั้นในปัจจุบันจึงมีไทลื้ออาศัยอยู่ในประเทศลาวดินแดนทางตะวันตกบางส่วนถูกอังกฤษผนวกเข้ารวมกับอาณานิคมของอังกฤษในพม่า ทำให้มีไทลื้ออาศัยอยู่ในพม่าด้วย ภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจีนเป็นระบบคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2492 ชาวไทลื้อได้พากันอพยพออกจากสิบสองปันนาเป็นจำนวนมาก (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2526: 121) ต่อมาได้เกิดเหตุจลาจลขึ้นในกลุ่มของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ผู้ปกครองเมืองเชียงรุ่ง ในการแย่งชิงอำนาจการเป็นใหญ่กัน แบ่งเป็น 3 กลุ่มกลุ่มหนึ่งไปขอความช่วยเหลือจากพม่า อีกส่วนหนึ่งไปขอความช่วยเหลือจากจีน เกิดวิวาทเป็นศึกกลางเมือง ในช่วงนั้นตรงกับ สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงพบว่าพมามีความเข้มแข็งขึ้นและเข้ามาตั้งมั่นในเขตของเชียงรุ่ง คุกคามเมืองเชียงรุ่งและคอยหาโอกาสรุกรานเมืองเหนือของประเทศไทย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ยกทัพไปตีแต่กระทำการ

ไม่สำเร็จ สิ้นรัชกาลที่ 3 เสียก่อน จึงได้กวาดต้อน ไทยลื้อ ประมาณ 2,000 คน มาไว้ที่เมือง เชียงของ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน ยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง และอีกหลายหัวเมืองในสิบสองปันนา และได้กวาดต้อนไทลื้อกลุ่มหนึ่ง จากเมืองปงมาไว้ที่เมืองเชียงม่วน โกลีลำน่านปี บริเวณบ้านปงสนุก และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ได้โปรดเกล้าให้เจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน นำกำลังทหารจำนวน หนึ่งขึ้นไปปราบจีนฮ่อในสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เมืองถ้ำ เมืองสะ เป็นต้น ทั้งนี้กำลังฝ่ายเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดช ได้รับชัยชนะ จึงกวาดต้อนชาวไทลื้อในเมืองสะ เข้ามายังเขตแดนไทยตามลำน้ำน่าน และได้มาตั้งหมู่บ้านอยู่ริมแม่น้ำน่านด้านทิศตะวันตกตรงที่เป็น บริเวณหมู่บ้านหนองทิสเหนือในปัจจุบัน (อุทิศ ปฐมของ, 2542: 4) แต่แล้วก็เกิดสิ่งที่ไม่คาดฝันขึ้น เมื่อแม่น้ำน่านเกิดการไหลหลากและเปลี่ยนทิศทางเดินทำให้ตลิ่งพังเข้ามาหาหมู่บ้าน ได้รับความเสียหายอย่างมาก ดังนั้นจึงพากันอพยพย้ายถิ่นฐานที่อยู่ โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกอพยพไป อยู่ด้านทิศเหนือห่างจากหมู่บ้านเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นดินดอนสูงน้ำไม่ท่วมถึงที่เป็น บริเวณบ้านสะ ตำบลแสนทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านปัจจุบัน ในกลุ่มที่สอง ได้อพยพไปทาง ด้านตะวันตกของจังหวัดน่าน ไปอาศัยอยู่ที่อำเภอปง ได้แก่บ้านสะ ตำบลจิม อำเภอปง จังหวัด พะเยาในปัจจุบัน และต่อมาชาวไทลื้อกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้อพยพขึ้นไปทางทิศเหนือได้ไปตั้งถิ่นฐาน อาศัยอยู่ที่บ้านนาช้าง(บ้านสิบสองพัฒนาในปัจจุบัน) อดีตบริเวณที่บ้านนาช้างเป็นพื้นที่ภูเขาไม่ เหมาะแก่การเพาะปลูกประกอบกับมีสัตว์ป่าที่ทำอันตรายอยู่ชุกชุม ต่อมาได้อพยพแยกย้าย ส่วน หนึ่งไปอาศัยอยู่บ้านผาหลัก ปางล้าน อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน อีกส่วนหนึ่งย้ายไปอยู่ที่บ้านหัว นา อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ส่วนที่เหลือได้อพยพมาอาศัยอยู่ที่บ้านสะ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากมีแม่น้ำลาวไหล ผ่านกลางหมู่บ้านและพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน (ยศ บัวเย็น, 2544: สัมภาษณ์)

ซึ่งหมู่บ้านเฮะก็เป็นหมู่บ้านไทลื้อที่มีลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตที่มีความเป็นอัตลักษณ์ของคนในการดำรงชีวิตสืบทอดมาจากในอดีต และมีความแตกต่างจากกลุ่มคนเมือง ที่มีวิถีชีวิตความผูกพันระหว่างคนกับการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติ พวก ป่าไม้ แม่น้ำลำธาร มาใช้บนพื้นฐานของวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ได้แก่ ความเชื่อผีเมือง ผีบ้าน ผีเหมืองผาย/ผีนา ทำให้เกิดประเด็นปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของไทลื้อที่สามารถดำรงอยู่และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดการรวมกลุ่มความร่วมมือในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำได้อย่างไร

แนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์ยังไม่รับเอาความเชื่อในพุทธศาสนาเข้ามา ก็เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ในลักษณะของความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีชีวิต ซึ่งมีผู้ที่ได้ศึกษากระบวนการความเชื่อเรื่องผี ดังนี้

เสฐียร โกเศศ (2502) ได้กล่าวถึง ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะมีความเชื่อในการนับศาสนาต่าง ๆ นั้น ในระยะแรก มนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นแรงอำนาจอยู่ในตัวของสิ่งนั่นเอง ต่อมามนุษย์มีความเชื่อว่า สิ่งมีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตก็ตามย่อมมีสิ่งหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น (เสฐียร โกเศศ, 2503) สิ่งที่เรียกว่า ผีหรือวิญญาณ มีทั้งผีที่ให้คุณและให้โทษ ผีให้คุณ ได้แก่ ผีปู่ย่า (ผีบรรพบุรุษ) ผีวีรบุรุษ (ผีที่สร้างความดีให้บ้าน เมือง) ผีเทวดาอารักษ์ (ผีเจ้าที่ เจ้าป่า) จะมีความพิวพันกันอยู่อย่างใกล้ชิดแยกออกจากกันได้ยาก ความเชื่อเรื่องอย่างนี้เรียกเป็นคำเฉพาะในภาษาอังกฤษว่า Animism จะใช้คำเป็นภาษาไทย คติเชื่อผีสางเทวดาก็ได้ ทั้งนี้จะมีความเชื่อในการกับนับถือผีอยู่ส่วนเล็ก พุทธศาสนาอยู่ผิวพื้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 9) กล่าวถึง วัฒนธรรมในลักษณะความเชื่อนี้ หมายถึงความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สังคมทุกสังคมมีความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง ความเชื่อในภูตผีปีศาจก็เป็นลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ตัวอย่างเช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า ฯลฯ ส่วนประกอบความเชื่อที่สำคัญมี 3 ส่วน ส่วนแรกคือความเชื่อในปรมาตม์หรือส่วนที่สมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นความจริงสุดยอด ส่วนที่สองคือ ส่วนพิธีกรรมเมื่อมีความเชื่อซึ่งเป็นภาคทฤษฎีก็มีพิธีกรรมซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ ส่วนที่สามคือ ผู้ประกอบพิธีกรรม

ทัศนีย์ สุจินะพงษ์ (2516) ได้กล่าวถึงความเชื่อทางไสยศาสตร์ หรือความเชื่อในสิ่งลึกลับว่า อาจแบ่งออกได้เป็น 3 อย่าง คือ ความเชื่อเรื่องผีสาววิญญาน ความเชื่อเรื่องนาง สัทธर्म ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเครื่องรางของขลัง

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2537) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีในชุมชนไม่ว่าภูเขาคันไม้ ป่าแม่น้ำลำธาร ตามระบบคิดของความเชื่อวัฒนธรรมไทย ล้วนแล้วแต่มีผีคอยดูแลรักษาทั้งสิ้นระบบ ความเชื่อเรื่องผีจึงเปรียบเสมือนมาตรการที่สำคัญในการจำกัดขอบเขตการใช้ทรัพยากรไม่ให้ฟุ่มเฟือย หรือมากเกินไปเกินศักยภาพที่ระบบนิเวศจะรองรับได้ นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังช่วยในการส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

นฤจร อธิธิจักรรัส (2523) กล่าวถึง ระบบความเชื่อจิตสำนึกของชาวนามีความผูกพันภายในการอยู่ร่วมกันด้วยการอาศัยอยู่แบบพอเพียงชีพในระบบเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านคือความเชื่อในบรรพบุรุษ คือเชื่อว่าเมื่อบุคคลตายไปผีของเขาจะเฝ้าคอยดูแลปกปักรักษาและช่วยเหลือลูกหลานอยู่ เรียกว่า ผีบ้านผีเรือน ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ในหมู่บ้านมีผีของชุมชนหมู่บ้านเรียกว่า “ผีเสื้อบ้าน”

สมใจ แซ่โจ้ว และวีระพงศ์ มีสถาน (2539: 16) ได้กล่าวถึง ความเชื่อของไทยถือมีส่วนสัมพันธ์กับชุมชนและ โครงสร้างทางสังคมรวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมทางสังคม ชาวไทยลือนับถือผี/เทวดา เป็นความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของไทยถือ เช่น เชื่อในผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีบ้าน ผีเมือง และผีที่คุ้มครองอนุรักษ์สถานที่ต่างๆ เป็นต้น โดยเชื่อว่าเมื่อจะทำการสิ่งใดจะต้องมีการบอกกล่าว ผีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเขา เช่น การแต่งงาน ก็จะต้องบอกกล่าว ผีบรรพบุรุษก่อน หรือจะทำนาปลูกข้าวก็ต้องบอกกล่าวผีนา ผีป่าเขา และเมื่อผู้ใดผู้หนึ่งจะเดินทางออกไปจากหมู่บ้านไปประกอบกิจกรรมต้องบอกกล่าวผีหมู่บ้านเสียก่อน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531) ผิดตามธรรมเนียมนี้ชาวบ้านเชื่อว่าบางครั้งอาจให้ร้ายแก่ชาวบ้านได้ เช่น ทำให้เจ็บไข้ โดยผีปอบ ผีกระสือ ผีกะ ผีป่า หรือแม้แต่ผีบ้านผีเรือนผีบรรพบุรุษก็อาจทำให้เกิดอาเพศได้ ถ้าชาวบ้านลูกหลานไปทำผิดธรรมเนียมโบราณ เรียกว่า “ผิดผี” ในโลกของชาวบ้าน เขาอธิบายเรื่องความเจ็บป่วย โรคระบาด ภัยธรรมชาติ ทุพภิกขภัยว่าเป็นการกระทำของผีที่ไม่ชอบพฤติกรรมของบางครอบครัวหรือหมู่บ้านทั้ง

จากแนวความคิดความเชื่อเรื่องผีที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มักจะอาศัยอยู่ตามต้นไม้ แหล่งแม่น้ำลำธาร ภูเขาสามารถคลั่งบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับทรัพยากรป่าไม้ แม่น้ำลำธารที่ถือว่าเป็นปัจจัย พื้นฐานของการทำมาหากินของมนุษย์ ที่จะทำให้เกิดความสุขหรือความทุกข์กับมนุษย์ได้ เมื่อมีการ บุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร โดยมีได้บอกกล่าว ก็มักจะเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น เรียกว่า ผิดผี ซึ่งไหลที่บ้านแะก็มีความเชื่อเรื่องผี (ผีบรรพบุรุษ) ได้แก่ ผีเมือง ผีบ้าน ผีเหมืองฝาย และผีไร่ ที่คอยช่วยดูแลปกป้องรักษาปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งนี้ได้มีคนได้ศึกษาความเชื่อเรื่องผีที่สามารถ ช่วยในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ แหล่งแม่น้ำลำธาร ดังนี้

วรพล วัฒนเหลืออรุณ (2544: 49) กล่าวถึง ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อเกี่ยวกับ “นาที” หรือเรียกว่า ผีน้ำ ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจะให้ความเคารพมาก เพราะนาทีจะมีหน้าที่ปกป้องรักษาน้ำ และให้มีน้ำพอเพียงกับการนำมาใช้ ถ้ามีใครไปรบกวนทำให้นาทีหายไปลำน้ำนั้นก็เหือดแห้งไป ในที่สุด ก็จะมีผลกระทบต่อระบบสังคมและการทำเกษตรกรรมของหมู่บ้านดังนั้นความเชื่อของ ชาวกะเหรี่ยงในเรื่องของนาที ถือเป็นหัวใจสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกคนในหมู่บ้านหวงแหนมากและ มีความเชื่อสอดคล้องกันว่าจะไม่ไปรบกวน นาที ทำให้ช่วยเกิดการอนุรักษ์แหล่งน้ำ

กรรณิการ์ พรหมเสาร์ (2535) ได้กล่าวถึงระบบเหมืองฝายซึ่งระบบการใช้น้ำของชาวนา ในภาคเหนือไว้ว่า ชาวนามีได้มองน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้ได้ตามใจชอบแต่เขา สำคัญกว่าผู้บันดาลความสมบูรณ์ของน้ำ และทำให้การเพาะปลูกเป็นไปด้วยดีคือผี จึงได้มีการสร้าง หอบูชาผีฝายขึ้นประจำเหมืองฝายแต่ละแห่ง ความเชื่อนี้นอกจากจะทำให้การแบ่งปันทรัพยากรเป็น ไปอย่างยุติธรรม และเป็นที่น่าสนใจกับทุกฝ่ายแล้วยังแสดงถึงความอ่อนน้อมของชุมชนต่อธรรมชาติ

เสนห์ จามริก และคณะ (2536: 185) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการทรัพยากรของชุมชนใน ลักษณะของการจัดการตามจารีตประเพณี โดยการนำเอาความเชื่อเรื่องผีมาใช้เป็นแนวทางในการ กำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผีที่คอยดูแลพื้นที่ป่า ไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ที่ถือว่าเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิตที่ชุมชนจะ ต้องมีระบบการผลิตจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2536: 29) กล่าวถึง ชุมชนโบราณมีศูนย์ กลางความเชื่ออยู่ที่ผี โดยเชื่อว่าพื้นที่และเวลาแต่ละส่วนมีผีคุ้มครอง เช่น กรณีทุ่งยาว จ.ลำพูน ที่ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผี และมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างชาวบ้านว่าจะ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าจะช่วย กันดูแลรักษาต้นน้ำลำธาร ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้สามารถดำรงอยู่ได้โดยมิได้อำนาจกฎหมายบ้าน เมืองคุ้มครอง

จากการสรุปแนวคิดวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพบว่า มนุษย์มีความเชื่อเรื่องผีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อว่าวิญญาณของผีจะสิงอยู่ตามต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา มีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็น เป็นที่เคารพนับถือสามารถบันดาลให้คุณหรือโทษกับชุมชนได้ จะคอยปกป้องรักษาตนเองและดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ แม่น้ำ ให้เป็นแหล่งต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิตที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการผลิตที่มีใช้เป็นที่ทรัพยากรของใครคนใดคนหนึ่ง ห้ามมิให้ใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตามต้องมีการบอกกล่าวมิฉะนั้นจะเกิดภัยอันตรายหรือการเจ็บป่วยขึ้น เช่น การที่ชาวนาในภาคเหนือบางแห่งมีการสร้างหอผีฝ่ายขึ้นเนื่องจากเชื่อว่าผีสามารถช่วยให้มีน้ำเพียงพอกับการทำเกษตรกรรม และการใช้ความเชื่อเรื่องผีมาใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งชาวไทลื้อก็เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มีวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี (ผีบรรพบุรุษ) ที่สร้างคุณงามความดีให้กับบ้าน เมือง จะยังคงคอยดูแลตนเองและทรัพยากรป่าไม้ แหล่งแม่น้ำ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานของการผลิตในการดำรงชีวิต โดยจะทำพิธีกรรมบวงสรวงเลี้ยงผีเมือง ผีบ้าน ผีไร่ ที่คอยดูแลพื้นที่ป่าไม้ และผีเหมืองฝาย/ผิวนา ดูแลแม่น้ำลำธาร ทั้งนี้จะปลูกฝังผ่านความเชื่อเรื่องผีที่มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ

2. การรวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การรวมกลุ่มของมนุษย์นั้น มิได้หลายลักษณะไม่ว่าเป็นแบบทางการและไม่เป็นแบบทางการซึ่งในการรวมกลุ่มแต่ละกลุ่มก็จะมีลักษณะเด่นเฉพาะกลุ่มแตกต่างกันไป ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับพื้นฐานวัฒนธรรมความเชื่อที่เหมือนกัน ภายใต้การมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบร่วมกัน ครั้งนี้ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีในการประกอบพิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

สุวิทย์ รุ่งวิสัย (2542: 20-42) กล่าวถึง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อจะทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มในสังคม ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวในฐานะองค์กรทางสังคมในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการในสังคมมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. การรวมกลุ่มขององค์กรแบบไม่เป็นทางการหรือรูปนัย ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มแบบไม่มีขีดจำกัดกับระเบียบมากนัก และไม่มีการควบคุมกันอย่างมีระบบ เช่น การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางศาสนา ทอดผ้าป่า เล่นกีฬา เล่นดนตรี เป็นต้น

2. การรวมกลุ่มองค์กรเป็นทางการหรือรูปนัย ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มที่ติดยึดในระเบียบแบบแผนมีระบบที่สมาชิกต้องถือปฏิบัติตามเช่น องค์กรของรัฐ บริษัท และองค์กรศาสนา เป็นต้น

ทั้งนี้ในตามธรรมชาติของมนุษย์จะต้องมีการรวมกลุ่มและลักษณะของกลุ่มแต่ละกลุ่มก็มีอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะกลุ่มแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพทางสังคมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มข้าราชการ กลุ่มชาวนา เป็นต้น และพฤติกรรมที่คนเราแสดงออกมานั้น ต้องเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม พฤติกรรมจึงเป็นผลผลิตจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มจึงเป็นหัวใจขององค์การ

บัณฑร อ่อนคำ (2544: 33-34) กล่าวถึง องค์ประกอบของการสร้างกลุ่มให้เข้มแข็งประกอบด้วย

1. กลุ่มต้องประกอบด้วยสมาชิก
2. กลุ่มต้องมีผู้นำ
3. กลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
4. กลุ่มต้องมีกิจกรรมร่วมกัน
5. กลุ่มต้องมีกฎกติกา มารยาท

พจน์ บุญรัตนพันธุ์ (2517: 150-166) อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543: 271-272) ได้กล่าวถึงหลักของการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่สำคัญ คือ มีการส่งเสริมประชุมพบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนทรรศนะ แนวความคิดซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นขึ้น และหาแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย การส่งเสริมการมีระเบียบวินัย ได้แก่ การมีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับในการรวมกลุ่ม รู้จักบทบาทหน้าที่ การส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้กลุ่มได้เคลื่อนไหวและเป็นการฝึกกลุ่ม ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

บุญฤทธิ์ เพ็ญกวีณะ (ม.ป.ป.: 7) อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543: 269) ได้อธิบายถึง องค์การชุมชนเชิงวัฒนธรรมความเชื่อ มีลักษณะเด่น ได้แก่ มีการรวมตัวกันไม่เห็นชัดเจน แต่มีพลังในการแก้ไขปัญหาสูง มีการรวมตัวกันเมื่อเกิดปัญหาวิกฤต และมีผลกระทบกว้างขวาง ตัวอย่างขององค์การชุมชนเชิงวัฒนธรรม คือ กลุ่มที่อยู่รวมกันในหมู่บ้านในปกติจะไม่รวมตัวกัน แต่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน เช่น มีโรงงานมาตั้งและปล่อยน้ำเสียออกสู่ชุมชน คนในชุมชนก็จะมารวมตัวกันประท้วง คัดค้านหรือต่อต้านโรงงาน ในกรณีแบบนี้ การรวมตัวกันของชุมชนจะมีพลังในการแก้ไขปัญหาสูง เพราะมีอำนาจต่อรองมากและส่งผลกระทบในวงกว้าง

สุริรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ (2540: 16) กล่าวถึง การบริหารจัดการป่าไม้โดยใช้ วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน ดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันในเชิง เครือญาติเกิดการรวมกลุ่มในการจัดการป่าชุมชน โดยบุคคลภายในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียงกันที่อยู่ร่วมกันมานาน พบว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชนจะปฏิบัติตามเนื่องจากถือว่าเป็นวิถีชีวิต ดั้งเดิมการจัดการแบบนี้จะไม่ค่อยได้รับความยอมรับเมื่อเกิดการขัดแย้งกับชุมชนที่ไกลออกไปหรือ บุคคล ภายนอก

ประสาน ตั้งสถิตบุตร (2542: 15) ได้กล่าวถึง องค์การชาวบ้านกับพลังการเปลี่ยนแปลง การจัดการสิ่งแวดล้อมไทย ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนยังมีกลุ่มชุมชนบางกลุ่มที่มีการจัดการป่า โดยองค์การของประชาชนเองและทำงานสำเร็จไปด้วยดี ภายใต้ระบบวัฒนธรรมความเชื่อของท้องถิ่น อาทิ เช่น องค์การชาวบ้านกลุ่มแม่ น้ำแดง เขตพื้นที่ดอยสามหมื่น พื้นที่รอยต่อของจังหวัด เชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน พื้นที่ป่าจนประสบความสำเร็จ หรือกรณีของชาวบ้านที่ตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน รักษาสภาพป่าสมบูรณ์จนทำให้มีน้ำเพื่อหยั่งชีพตลอดปี และมีป่าใช้สอยเพื่อการยังชีพตลอด หรือแม้แต่กรณีของกลุ่มฮักเมืองน่านที่ร่วมกันฟื้นฟูลำน้ำน่านจนมีคุณภาพคิส์ตัว น้ำอยู่อาศัยได้

ฉลาดชาย รมิตานนท์; อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสันจิตา กาญจนพันธุ์ (2536: 177-180) กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนที่อนุรักษ์ป่าไว้แล้วแล้วแต่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรเหมืองฝาย สภาตำบล คณะกรรมการตรวจป่า เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำหน้าที่จัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการหรือเป็นทางการตามเงื่อนไขของ ระบบนิเวศชุมชน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนนั้น ทั้งนี้มักวางอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือถ่ายทอดผ่านความเชื่อด้านพิธีกรรมต่างๆ พบว่าในป่าชุมชนภาคเหนือตอนบนจากจำนวน 155 ป่ามีจำนวน 23 ป่า คิดเป็นร้อยละ 15 เกิดจากการรักษาไว้ตามความเชื่อผ่านพิธีกรรม ฉะนั้นป่าชุมชนมิได้มีความหมายเฉพาะ “ป่า” ป่าที่เป็นรูปธรรมคือ มิได้หมายถึงพื้นที่มีต้นไม้ขึ้นเท่านั้นแท้จริงแล้วคือ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้นๆทุกด้าน เช่น การทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) ระบบครอบครัว เครือญาติ โครงสร้างอำนาจ กฎระเบียบ สุขภาพอนามัย (ที่มาของสมุนไพร ที่อยู่ของผีของวิญญาณ บรรพบุรุษที่สามารถทำให้คนเจ็บป่วยได้) ระบบคุณค่า (เชื่อในชีวิตเรียบง่าย) ความเชื่อพิธีกรรม เป็นต้น เราจะเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อผ่านพิธีกรรมได้ก็ต้องมองออกมาจากทัศนะของชาวบ้าน เช่น ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์ไม่มีอำนาจโดยตรงที่จะควบคุมธรรมชาติ ผีศาจ เทวดา อารักษ์ ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้ปกป้องรักษาป่าเขาลำเนาไพร มนุษย์ต้องขออนุญาตอำนาจเหนือมนุษย์เหล่านั้นเสียก่อน ก่อนที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ในระดับที่เพียงพอกับความจำเป็นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีบางชุมชนที่สามารถรักษาป่าบางส่วนเอาไว้ เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ความเชื่อ และเพื่อประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะได้ชื่อว่าป่าพิธีกรรม แต่ป่าดังกล่าวก็ยังคงทำหน้าที่ทางด้านการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและหน้าที่ต่างๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของป่าโดยปกติอีกด้วย

วิเศษ สุจินพรหม (2544: 134- 35) กล่าวถึง การใช้พื้นที่ของป่าชุมชนโดยผ่านกฎเกณฑ์ทางประเพณี ความเชื่อของพิธีกรรมในชุมชนผ่านการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มองค์กรขึ้นมาจัดระบบการจัดสรรที่เรียกว่ากลุ่มเหมืองฝาย ที่กลายเป็นตัวเชื่อมอย่างมีนัยสำคัญทางศีลธรรม ระหว่างการรักษาป่าต้นน้ำและการสร้างความมั่นคงในการหยั่งชีพของชุมชน จะมีการแสดงออกผ่านพิธีกรรมการไหว้ผีขุนน้ำ ผีฝายเป็นประจำทุกปี เนื่องจากมีความเชื่อว่ามีผีช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำให้คงอยู่ต่อไป

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2536: 53) ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผ่านการรวมกลุ่มพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพยากรส่วนรวมโดยมีพิธีกรรมเป็นระบบกลไกในการจัดการทรัพยากรผ่านความร่วมมือของชุมชน ซึ่งชุมชนเป็นเจ้าของ เช่น การนับถือผีเดียวกัน การเข้าร่วมพิธีกรรมเดียวกัน มีสิทธิใช้ทรัพยากรร่วมกัน ถ้านำไปใช้ส่วนตัวจะผิดผี ต้องขอขมาโดยผ่านข้าวจ้ำ แต่ถ้าต้องการต้นไม้ใหญ่ไปสร้างวัด โรงเรียน ก็ขออนุญาตจากผีก่อนผ่านข้าวจ้ำ กล่าวคือผีเป็นเจ้าของทรัพยากรแต่คนเป็นผู้ใช้ประโยชน์และจัดการ ผีจึงเป็นสิ่งสมมุติเป็นนามธรรมที่ทุกคนไม่อาจปฏิเสธและถกเถียงได้ ทุกคนยอมรับเชื่อฟัง เคารพ มีกฎระเบียบ ชาวบ้านเข้าไปจัดการทรัพยากรโดยผ่านผี

ศัทธา วิเศษ (2540: 144) กล่าวถึง ลักษณะของความเชื่อ ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่กลุ่มฮักป่าศรีถ้อยนำมาใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำคือ การประยุกต์ประเพณีความเชื่อพิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์ที่แสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผี คือ การบวชต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำ และการทอดผ้าป่าต้นไม้ ซึ่งเป็นการใช้พิธีกรรมกลุ่มความร่วมมือความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์โดยใช้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อให้คนกับธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ

กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย (2538: 77) กล่าวถึง พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเชื่อของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการเรียนรู้ของการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งพิธีกรรมของหมู่บ้านห้วยม้า โกงังที่มีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์คือ พิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่าย

ชรรค์ชัย นุนปาน (ม.ป.ป.: 42) ชาวไทลื้อมีอาชีพทำนาเป็นหลักที่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยหลักในการทำนา จึงมีการรวมกลุ่มผู้ที่มีนาจัดทำพิธีกรรมบวงสรวงเลี้ยงผีฝ่าย เพื่อเป็นการสักการบูชาที่ช่วยให้มีน้ำเพียงพอต่อการทำนา

จากแนวคิดของการรวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พงจะกล่าวได้ว่า การที่จะเกิดการรวมกลุ่มความร่วมมือขึ้นได้นั้น เกิดจากการคนในท้องถิ่นนั้นมีวัฒนธรรมความเชื่อที่เหมือนกัน เช่น ความเชื่อเรื่องผีทำให้เกิดการรวมกลุ่มความร่วมมือประกอบพิธีกรรมในลักษณะการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผน แต่ยึดติดกับระเบียบ กฎเกณฑ์ กิจกรรม ที่กลุ่มคนตั้งขึ้นมา ภายใต้อาสาเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ที่เชื่อว่าผีจะอาศัยอยู่ตามป่าไม้ แม่น้ำลำธาร มิให้ผู้ใดเข้าไปทำลายป่าไม้ แม่น้ำ ให้เกิดความเสียหายขึ้น เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มฮักป่าศรีถ้อยที่เกิดการรวมกลุ่มภายใต้ความเชื่อเรื่องผีผ่านทางพิธีกรรมในรูปแบบของพิธีกรรมการบวชต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำ ในการอนุรักษ์ป่าและน้ำ หรือการรวมกลุ่มกันประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่ายที่ช่วยให้มีน้ำที่เพียงพอสำหรับการเกษตรทั้งนี้

แสดงออกมาในลักษณะของการรวมกลุ่มผ่านองค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีนี้ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เข้ามามีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีที่ใช้พื้นที่ป่าไม้ แหล่งแม่น้ำลำธารเป็นที่อาศัย ก็จะเกิดการรวมกลุ่มต่อต้านกระแสดังกล่าว โดยเฉพาะการรวมกลุ่มความร่วมมือบนพื้นฐานของวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี (ผีเมือง ผีบ้าน ผีเหมืองฝาย / ผีนา ผีไร่) ในการประกอบพิธีกรรมของไทลื้อ ที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว อันมีพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และน้ำ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในการจัดการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่นต่างพยายามที่จะทำแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีหลายท่านได้เสนอแนวความคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

นิวัติ เรืองพานิช (2538) กล่าวถึง ทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษยและประเทศชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่คอยค้ำจุนความเจริญในทุก ๆ ด้านของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าประเทศใดที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และประชาชนรู้จักหลักวิธีการอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆอย่างชาญฉลาดในเชิงของการอนุรักษ์ประเทศนั้นมักจะประกอบไปด้วยประชาชนที่มั่งคั่งสมบูรณ์มีความเป็นอยู่สุขสบาย

ประสาน ดั่งสิกบุตร (2542: 2) กล่าวถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการไปพร้อมๆกัน แต่จะต้องนำทรัพยากรมาใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยคำนึงถึงความต้องการของคนในอนาคตเป็นสำคัญ ไม่ใช่ใช้อย่างทิ้งขว้างหรือให้คนภายนอกชุมชนเข้ามาครอบงำไปใช้ในเวลาที่ถูก และปล่อยให้เกิดความเสียหายขึ้นในชุมชน

สมคิด จิรัตน์ (2544: 27-29) กล่าวถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควรขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการใช้อย่างยั่งยืนยาวนานที่สุดแก่คนรุ่นปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายโอกาสของคนรุ่นต่อไปในอนาคต โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงสูญเสียน้อยที่สุด ตลอดถึงคงความหลากหลายทางชีวภาพ

อำนาจ เจริญศิลป์ (2539) กล่าวถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมี 2 ระดับ คือ

1. การสงวนและหวงห้าม หมายถึง การอนุรักษ์ในลักษณะที่ต้องมีการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด และเข้มงวดกวดขันกับการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ
2. การอนุรักษ์เป็นระดับของการอนุรักษ์ที่มีการควบคุมดูแล และเข้มงวดกวดขันกับการใช้ประโยชน์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ เพราะการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ จึงจำเป็นจะต้องมีการศึกษาในรายละเอียดถึงสภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อมกับทรัพยากรธรรมชาติ

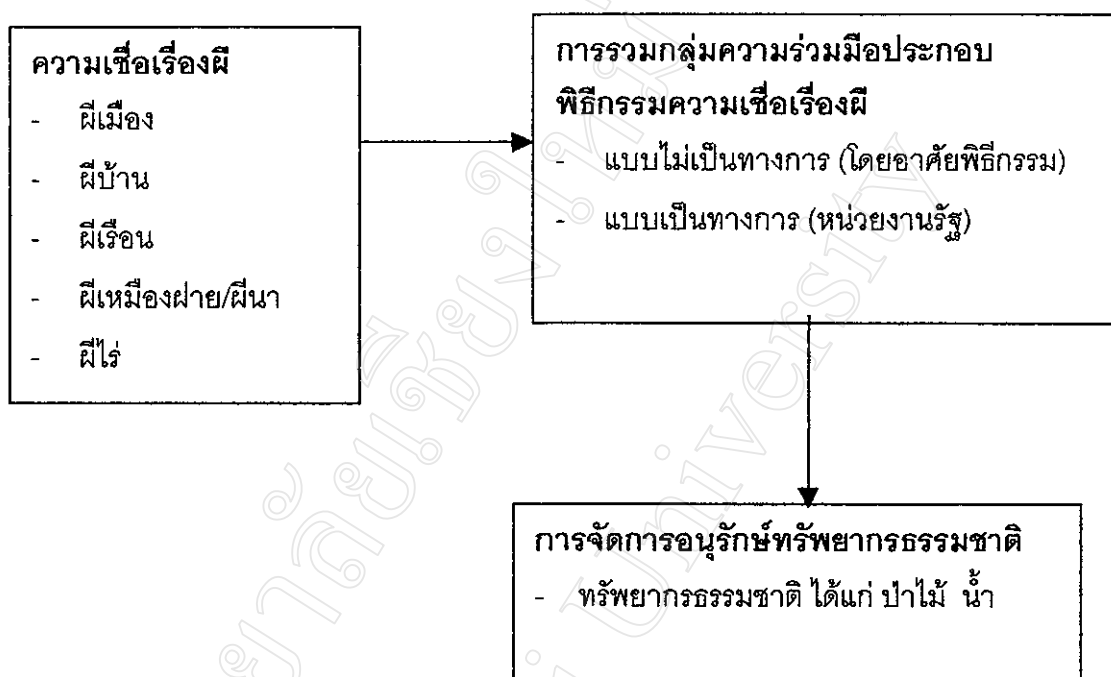
สิริพันธุ์ ฟองกันทา (2544: 56) กล่าวถึง การอนุรักษ์พื้นที่ป่าประอบด้วยการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารให้แน่นอน การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน การปลูกป่าและพืชคลุมดินในบริเวณที่แผ้วถางและปราศจากพืชคลุมดิน การป้องกันไฟไหม้ป่า และการให้การศึกษ อบรมให้ประชาชนได้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้

โกวิท ไชยเมือง (2543: 24) กล่าวถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้นำมาใช้เกิดประโยชน์สูงสุดและยืดอายุการใช้งานนานที่สุด ด้วยวิธีการสร้างอ่างเก็บน้ำหรือฝาย และการจัดตั้งกลุ่มการใช้น้ำขึ้นในชุมชน

วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันธ์อง (2537: 96) กล่าวถึง การอนุรักษ์ป่าไม้โดยการเน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วม การส่งเสริมการปลูกป่า ในวาระและสถานที่ต่างๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้มีไม้ไว้ใช้สอยแล้วยังช่วยให้ธรรมชาติเกิดความอุดมสมบูรณ์ได้ด้วยและการบำรุงรักษาป่าป่าที่มีอยู่แล้วควรบำรุงรักษาให้คงสภาพอยู่ต่อไปหรือป่าที่มีความเสื่อมโทรมแล้วควรจะได้มีการฟื้นฟูให้คงสภาพป่าขึ้นมาใหม่ รวมทั้งผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องระมัดระวังมิให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับป่า เช่น การไม่นำพืชหรือก้อนหินออกจากป่า ระมัดระวังไฟป่า เป็นต้น ตลอดจนถึงการลดปริมาณการใช้ไม้ การใช้วัสดุอื่นแทนการใช้ไม้ ลดการใช้ไม้โดยไม่จำเป็นหรือใช้ไม้แต่ละชนิดให้คุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด

จากแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พอจะกล่าวได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรยืนอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนยาวนานในอนาคต ความหลากหลายทางชีวภาพและการนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยมีการกำหนดเขตพื้นที่ป่า พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน การป้องกันไฟป่า การสงวนรักษาหวงห้าม ได้แก่ การตั้งระเบียบ/กฎเกณฑ์ของชุมชนในลักษณะให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ซึ่งไทลื้อบ้านแะมีวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี ทั้งนี้เชื่อว่าป่าไม้และแม่น้ำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต ควรที่จะมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำธาร การรวมกลุ่มความเชื่อผีในการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง ห้ามบุคคลเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่เ็นที่อยู่อาศัยของผีมีการควบคุมป้องกันไฟป่า การสร้างเหมืองฝาย และสงวนรักษาหวงห้ามด้วยการตั้งระเบียบ/กฎเกณฑ์ ภายใต้วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี

กรอบแนวคิด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของไทลื้อ
2. เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มความร่วมมือ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของไทลื้อ ได้อาศัยความเชื่อเรื่องผีเป็นพื้นฐานอย่างไร

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องผีเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มความร่วมมือเพื่อจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทราบถึงการรวมกลุ่มแบบใหม่เป็นทางการและเป็นทางการในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ทราบถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มไทลื้อที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ทราบถึงความเชื่อเรื่องผีที่จะนำมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

ขอบเขตในการศึกษา

1. ทางด้านพื้นที่การศึกษา เป็นการศึกษาในพื้นที่ของบ้านแสะ ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
2. ทางด้านประชากร การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมประชากรทั้งหมด 672 คน
3. ทางด้านเนื้อหา ได้ศึกษาถึงบริบทของชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี และการรวมกลุ่มความร่วมมือบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องผีในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นิยามศัพท์

ชาวไทยลื้อ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไทที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนามณฑลยูนนาน ประเทศจีน และกระจายกันอยู่ในบริเวณล้านนาไทย ในการศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะชาวไทยลื้อ หมู่บ้านแสะ ต.แม่ลาว อ.เชียงคำ จ.พะเยา

ความเชื่อเรื่องผี หมายถึง การที่ชาวไทยลื้อมีความเชื่อเรื่องผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจจะคอยดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ แม่น้ำ และชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมในการบวงสรวงผีเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ผีเมือง ผีบ้าน ผีเรือน ผีเหมืองฝาย/ผินา และผีไร่

การรวมกลุ่ม หมายถึง การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการของไทยลื้อ โดยอาศัยวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีเป็นพื้นฐาน เพื่อการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรวมกลุ่มความร่วมมือของไทยลื้อในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึงทรัพยากร ป่าไม้ น้ำ บนพื้นฐานของวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี